

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

№42
(18927)

2017 чылдың
апрель 18
вторник

Хүннүн үнери — 05:17
Ажары — 19:42
Хүн дурту — 14:25

Садар өртээ хостуг 12+

сунгу
үрүлгеде:

ия
ЫКШЫЛДЫҢ
БАЗЫМЫ

е Тиилелгениң
ылынга
штур

аадыкчы
елдерде
АНТЫЛЫГ,
ЕВЕР КЫС

порепортаж
СПОРТ
ВУ

ХООЧУННАР ДАРГАЗЫ

Республиканың Хоочуннар чөвүлелиниң даргазы С.К. Долгар-нын киржилге-биле Чаа-Хөл кожуунуң Хоочуннар болгаш пенсионерлер чөвүлелиниң отчет-соңгулдалыг хуралы болуп эрткен. Олар отчеттук үеде кылып чоруткан ажылын түңнөп, чөвүлелдин чаа даргазынга Николай Түлүшович Шыырапты соңгуп алганнар.

Ам ооң эртип келген ажил-ишчи оруунга кысказы-биле доктаап көрээлинер. Ол кончуг быжыг туруштуун, амыдыралда кижилер эртип шыдавас чүве чок дээрзин херек кырында бодунуң чижээнге көргүзүп чорааш, чаңгыс чер-чурттугларының хүндүткелин чаалап алган. Ол арага деп ажыг сугну шуут ишпестээнден бээр 40 чыл чеде берген.

Николай Түлүшович күш-ажылчы эге базымнарын «Найырал» совхозтун машина-трактор мастерскаязының каңнакчызындан эгелээш, бодунуң мергежилиниң талазы-биле эң бедик 6-гы разрядтын каңнакчызынга чедир ажилдаан.

Кожуунуң девискээринге хамааржыр Идик-Хончу деп черде Хемчик хемни кежир азып каан көвүргүнү тудуун кылчырынга төлөптиг үлүг-хуузу ол кириген. Архитектура талазы-биле нарын көвүргүнү трос-тарын, каттышкан черлериниң тиглерин каңнап, дуңзаалаар ажилдарында ол чогаадыкчы чоруун көргүзүп, көвүргүнү өске эш-өөрү-биле демнежип тургаш, кыска үеде ажылгалга кириген. Амгы үеде Идик-Хончуга чеде берген туристер, аян-чорукчулар, аныктар Хемчик хемни кежир агаарда астына берген чараш көвүргүнү магадап көрүп, ооң чанынга чурукка тырттырып ап турарлар.

Николай Түлүшович ооң соонда уругларның спорт школазынга хостуг хүреш бөлгүмүн удуртуп тургаш, хөй оолдарны бодунуң ынак спортунче хаара туткан. Оларның аразындан ынак өөреникчизи Айдың Отчуржап сөөлүндө барып, хостуг, самбо, дзю-до, сумо хүрештерге Россияның спорт мастери, тыва хүрешке Тываның Начын мөгези атка четкен.

Ооң соонда элээн болганда Чаа-Хөл кожуунуң удуртукчулары Николай Түлүшовичини кожуунуң күш-культура болгаш спорт ажылын удуртуун сүмелзэн. 2000 чылдарның эгезинде Чаа-Хөл кожуунга спортчуларның күш-культурачуларның ниити саны 2 муң кижилер ажып турган. Ол дээрже 6 муң бичии-ле ажыг чурттакчылыг кожуунга улуг көргүзүп болуп турган.

Ынчангаш чаа-хөлчүлөр аныктарны спортче хаара тудар ажил талазы-биле республикага бирги черни ээлеп турган. Ол үеде кожуунга 22 аңгы-аңгы спортчу секциялар ажилдап турган. Ол-ла чылдар-

да Николай Түлүшовичиниң эгелээшкени-биле «Чаа-Хөлдүн эки турачылары» деп стадионну база туткаш, ажылгалга кириген.

Николай Түлүшович хүндүлүг дыштанылгаже үнгөш, спорт-биле харылзааны үспээн. Ол амгы үеде тыва хүрешке республиканың билдингир мөге салыкчыларының бирээзи. Ынчангаш Тываның Хүреш федерациязының удуртукчулары республика хемчээлдиг улуг маргылдааларга, Наадым хүрештеринге Шыырапты үргүлчү чаалап ап турар.

Ол мөге салып турар үезинде бүрүнү-биле хүреш делегейинче шымнып кире бергеш, ону дескиндир чүү болуп турарын безин уттупкаш, бодапдары чүгле салып турар мөгезин хей-аът кирип, ооң октап алырынче угланы бээр. Мөгелерин чечен дылдыг аксы-сөзү-биле онзагай алгаар, кыйгырар мөге салыкчыларының бирээзи.

Хүреш үезинде салып турар мөгезиниң

шодак-шудаа хүрежиринге арай эпчок апаарга, сегиржип алган мөгелерни салдындырыпкаш, мөгезиниң хевин эдип-чаажыр, содак-шудааның баан дыңзыдып турар аразында ооң удурланыкчызының канчаар хөдөлип турарын, кандыг арганы аңаа удур ажылгап тургаш, октап болурун безин сүмелеп, мөгезин дыштандырып ап четтигиптер.

Россия Федерациязының күш-культуразының болгаш спортунуң тергенини, Тыва Республиканың күш-культуразының болгаш спортунуң алдарлыг ажилдакчызы, дөрт ажы-төлүнүң ынак ачазы, Чаа-Хөл кожуунуң хоочуннар болгаш пенсионерлер чөвүлелиниң даргазы Николай Түлүшович Шыыраптың дугайында кысказы-биле бижириге мындыг-ла-дыр.

Владимир ЧАДАМБА.
Авторнуң тырттырган чуруу.

«ШЫН» — ТӨӨГҮЛҮГ СОЛУН

Чагыдылга — 2017

2017 чылдың ийги чартыында «Шын» солунуң чагыдылгазы Тываның бүгү почта салбырларында болгаш «Тывапечать» КХН-ниң киоскилеринде бо хүннерде чоруп турар.

Ынчангаш «Шынны» үезинде чагыдып алырынче республиканың ырак-чоок булуңнарында чурттап турар хүндүлүг чонувусту, бижикилеривисти, номчукчуларывысты кыйгырдывыс!

Индекс	1 айда	3 айда	6 айда
11530 — хуу кижилерге	127,22	381,66	763,32
31730 — организацияларга	137,22	411,66	823,32

Хүндүлүг чонувус! «Шын» солунну үезинде чагыдып номчуңар!

Хүннүң медээлери

«ТУВААСБЕСТ» ПРОДУКЦИЯЗЫН
ЧОРУДУП ЭГЕЛЭЭН

«Туваасбест» комбинаты ийи чыл ишти анаа турганының соонда, бүдүрүлгени катап эгелээн. Март 24-тен Даг-болбаазырадылга комбинаты (ГОК) даштыкы хергелекчилериниң, колдуунда Киргизияның чагыы езугаар 600 тонна хемчээлдиг баштайгы продукциязын чүдүрүп, чоруткан.

Бүдүрүлгени ажилдадып эгелээниниң дугайында отчету Шолбан Кара-оолга берген. Республика Баштыңының оваарымчалыы-даа билдингир: «Туваасбест» сөөлгү 10 чылдарның дургузунда инвестордан инвесторже чаңгыс эвес удаа шилчип келген. Мынчага чедир оларның чаңгызы-даа бүдүрүлгени Ак-Довурак хоорайга ажыктыг болуп кылдыр катап тургузуп шыдаваан. Бо хүнде идегел бар – «Туваасбест» комбина-

дында 60 киж ижилдап турар, а бүдүрүлгеге ажылы 240 чедир ажилчын олуттарны немээри көрдүнгөн.

ГОК-ту катап «диргизип» турар ооң чаа ээзи «Сибирьнин минералдары» КХН-ден бүдүрүлгени 2015 чылда садып алган Санкт-Петербургтуң Alba Capital компаниязы. Ийи чыл дургузунда компания кол-кол технологтуг шугумнарны чаарткан. Тываның асбестинге чагылар бар. Ада-чурттуң болгаш даштыкы компаниялардан, оон аңгыда хризотилцемент кылыгларын, ооң иштинде шифер бүдүрүп кылып турар Сибирьде эң-не улуг бүдүрүкчү деп санатынар «Чалгыг» комбинатындан саналдар кирген. Кыдаттың, Узбек Республиканың болгаш өске-даа чурттарның бүдүрүлгелери «Туваасбест»-биле кады ажилдаарына белең.

gov.tuva.ru

«ЧЫЛДЫҢ БАШКЫЗЫ-2017»
МӨӨРЕЙНИҢ ТҮҢНЭЛДЕРИ

Чыл санында болур «Чылдың башкызы», «Чылдың кижизидикчи башкызы», «Бүгү-россияның төрзэн дыл, ооң иштинде орус дыл башкыларының мастер-класы» болгаш «Өөредилге албан чериниң эң-не тергин эр башкызы» деп профессионал мергелдер мөөрейлериниң түңнелдерин үндүргөн. Аңаа бүгү республикадан 117 башкы, оларның 26-зы – аныяк специалистер киришкен.

Мөөрейниң түңнелдерин езугаар «Тыва Республиканың чылдың башкызы-2017» деп атты Кызыл хоорайның № 8 школазының физика болгаш информатика башкызы Тайгана Сандак чаалап алган. Чылдың кижизидикчи башкызын Кызылдың «Алдын дүлгү» №1 уруглар садындан Оюмаа Шуней төлөптиг болган. «Чылдың башкызы» мөөрейниң эң-не тергин аныяк специалистер Тою кожуунуң Тоора-Хем школазының орус дыл болгаш чогаал башкызы Чодураа Донгак

болган. Бай-Тайга кожуунуң Кызыл-Даг школазының орус дыл болгаш чогаал башкызы Ольга Күжүгет «Бүгү-россияның төрзэн дыл, ооң иштинде орус дыл башкыларының мастер-класы-2017» мөөрейниң тилекчизи болган.

«Өөредилге албан чериниң эң-не тергин эр башкызы» мөөрейниң тилекчилерин база илереткен. «Тывада эң-не тергин эр удуртукчу» атты Мөңгүн-Тайга кожуунуң Кызыл-Хая ортумак школазының директору Орлан Комбу чаалап алган. «Эң-не тергин эр кижизидикчи башкы» деп номинацияга Ак-Довурак хоорайның 4 дугаар школазының директорунуң кижизидилге ажылының талазы-биле оралакчызы Айдыс Салчак тилээн. Барыын-Хемчик кожуунуң Кызыл-Мажалык суурнуң № 2 школазының география башкызы Орлан Донгак «Эң-не тергин эртем башкызы» деп номинацияга төлөптиг болган.

ТР-ниң Өөредилге болгаш эртем яамызының медээлеринден.

КОГАРАЛ 5,3 МЛН. РУБЛЬ

Тывада арга-арыг ыяштарын хоойлуга чөрүштүр кескенин илереткени 2016 чылда 21,4 хуу көвүдээн. Кара туразында ыяш кескени нииитизи-биле 1083,6 куб метр ыяшты кезип, 5,3 миллион рубльга когаралды чедирген.

ТР-ниң Арга-арыг комитетиниң даргазы Альберт Бараанның дыңнатканы-биле, арга-арыг камгалалының талазы-биле административтиг хоойлу-дүрүм үрзэн чоруктарның дугайында 550 херекти бир чыл дургузунда сайгарып көргөн. Административтиг харысалганы 524 хамаатыга, албан-дужаалдыг 19 кижилерге болгаш бир организацияга онааган. Оларга санаан торгаалдың каттышкан хемчээли 1,9 миллион рубль.

Ыяш кескен таварылгаларны тодарадыр талазы-биле мурнакчы – Барыын-Хемчиктин лесничествосу. Ол бир чыл дургузунда 60 барымдааны илерет-

кен. Шагаан-Арыгның (19), Тес-Хемниң (14) болгаш Таңдының (13) лесничестволары база эки түңнелдерни көргүскөн.

Бөлүк хемчеглериниң, оларның иштинде лесничестволарны чаа техника-биле хандырганының ачызында арга-арыгның камгалалының дээштиин бедидип шыдаан. 2016 чылда республиканың Баштыңы Шолбан Кара-оолдун айтышканы-биле бюджет акша-хөреңгизиниң күсели-биле арга-арыг таңнылдарына 14 Racer RC110 Torqy мотоциклди садып берген соонда, берге черлерге эртип шыдаар машиналар-биле рейдилер саны көвүдээн.

2016 чылдан эгелеп арга-арыг инспекторларының рейдлеринге полицияның дежурный бөлүүн болгаш ИХЯ-ның тускай кезектериниң ажилдакчыларын хаара тутканы база дээштиг болган.

ТР-ниң Арга-арыг комитетиниң медээзи.

Спирт холумактыг продукцияны хоойлуга чөрүштүр садып-саарарынагы хыналданы шыңгырадыр талазы-биле «орук картазын» ажилдап кылырын, ол ышкаш чурттагыч чон ортузунга арагалаар чорук-биле демиселге хөй-ниитиниң төлээлери-биле демниг ажилдажылганын айтырыгларын ТР-ниң Чазаанга сайгарып чугаалашкан.

ТР-ниң Чазак Даргазының оралакчызы Аяс Чудуан-оол Хакасия болгаш Красноярск крайга ажилчын сургакчылаашкынының түңнелдериниң дугайында дыңнаткан. Ол Хакасияның Баштыңы Николай Попов болгаш Красноярск крайның губернаторунун оралакчызы Павел Солодков-биле ужурашып, спирт холумактыг продукцияны хоойлуга чөрүштүр садып-саарары-биле демиселге кады ажилдажылганын айтырыгларын олар-биле сүмележи чугаалашкан. Демниг ажилга сонугал бар, ынчангаш регионунуң Баштыңы Шолбан Кара-оолдун даалгасы-биле кады ажилдаарын дугурушкан. Чүгле медээлер солчуру-биле кызыгаарланмай, хоойлу-дүрүм үрээр чоруктарны болдурбазынче угланган кады ажилдажылганын элзэн дээштиг арга-методтарын ажилдап

Акция

КАДЫКШЫЛДЫҢ 1000 БАЗЫМ

Тывада туберкулез аарыындан аарып турар улустун саны хөй боорга, Республиканың туберкулезка удур диспансериниң ажилдакчылары чурттагыч чон аразына бүдүн чыл дургузунда удаа-дараа лекцияларны номчуп, тайылбыр ажилдарын чорудуп турар.

Апрель 14-те Кызыл хоорайның Национал парк аксынга туберкулезкаудурдемиселайынга тураскааткан «Кадыкшылдың 1000 базымы» деп акция-чыскаал болган. Аңаа хоорайның болгаш республиканың аңгы-аңгы эмнелгелериниң, Культура, Өөредилге, Күш-ажыл яамыларының, Күрүнениң аңгы-аңгы комитетиниң, Уран чүүл колледжиниң, Кызылдың Пушкин библиотеказының болгаш өске-даа организацияларның ажилдакчылары нииитизи-биле 654 киж киришкен.

Кызылдың хөй-ниитизиниң кижилге-биле бо акция-чыскаалды Национал парк аксындан эгелээн. Баштай чыылганнарга флюорография эртериниң чурумунуң дугайында лекцияны Республиканың туберкулезка удур диспансериниң рентгенолог эмчизи Сырга Серин ном-

чаан. Кижикчилер оон улаштыр Ленин кудумчузунда ИХЯ бажыңының чанынга доктаап, фтизиопедиатр эмчи Эртине Эрендейниң туберкулез аарыын эрте тодарадып тыварының бир аргазы диаскинтестин дугайында лекциязын дыңнааннар. ТР-ниң профилактика төвүнүн специализи Чингиз Саая, Республиканың туберкулезка удур диспансериниң терапия салбырының эргелекчизи Ирина Хертек туберкулез аарыындан камгаланырын, профилактика ажилдарын чорударының дугайында лекцияларны номчааннар. Кезек чаашкын соонда агаар чуп каан-биле демей арыг. Езулуг-ла кадыкшыл быжыктырып агаарлаарына эптиг үе. Холдарында «Туберкулез доктаа!», «Туберкулезту тилээр бис!» деп кыйгырылгалыг плакаттар туткан чыскаалганнар. Аныяктар сесерлиинге чедир кылашашкан. Олар чонну кадык амыдыралче хаара тудуп, туберкулезтан камгаланырын, ону узуткаарынче кыйгырып турганнар.

Республиканың туберкулезка удур диспансериниң улуг эмчизиниң хүлээлгезин түр күүседип турар Аяна Оюн:

– Туберкулезка удур акция-

гырыының соонда деп адаар чажыт черлерни чок кыла биле ажилдар рекожууннарында эгичугаалашкан. Тываның палатасын Хонук-оол Монгуш биле, кымның, к арага садып турципалдыг эрге-чаг билерлер, ындыг «адрестер» талазы-биле дээшти кылбайн турар. Б чүүл хөй-ниитиниң «адрестерге» удур шимчээшкнне чедикаш ОШАЧКИ-ниң хөй-ниити хынак демниг дежурный организастаарын Монгуш сүмелзэн. Б га киржир күзелдиг. Статистика медээ эрткен чылын Тывази-биле 42 тонна х чылдың эгезинден тонна спирт холумдукцияны хавырган арага аймаан хоойлусадып-саарары-биле күштелдирген деп б ТР-ниң парлал

Тываның Баштыңының ажыл

ДЕМИСЕЛ КҮШТЕЛ

Төгүлүн арыннарындан

Алтай театр — Тывада

ТАР-НЫҢ АЪТТЫГ
ШЕРИГ КОМИССАРЫ

Апрель 15-те Кызыл кожуунун Кур-Чер сумузуң Юрий Сундуй аттыг Культура төвүңе ТАР-ның аъттыг шериг комиссары, Кызыл хоорайның бот-башкарылга чериниң бир дарагаар даргазы Серен Арапаевич Күжүгеттиң 115 харлаан тураскааткан байырлыг хемчег болган. Аңаа ТР-ниң Культура сайыдының оралакчызы Михаил Монгуш, Кызыл хоорай Баштыңы Дина Оюн, эртемденнер Байыр-оол Монгуш, Ульяна Бичелдей, чогаалчы Кара-Күске Чооду, «Мемориал» ниитилелиниң кежигүннери болгаш Серен Күжүгеттиң ажы-төлү, дөргүл-төрелдери киришкен. Ук хемчегни Национал музейиниң филиалы, Тывага болган политиктиг шаажы-тал төөгүзүнүн музейиниң ажилдакчылары (эргелекчизи Шолбан Ооржак) Кур-Чер суму чагыргазы-биле кады бедик еңгелге организастан эрттирген.

Юрий Сундуй аттыг көдээ тура төвүңе ТАР үезинде Россияга таварышкан көскүне ажилдакчыларының аңаа көжүп чоруур делени, документалдыг кинону ийин ажилдакчылары ортастан. Россияның база аңаа парады Серен Күжүгеттиң чуртундан тура Культура чедир эрткен.

Ирада соонда чыылган чон хүндүлүг аалчылар Культура төвүң оюн-тоглаа эрттирилгенге Серен Күжүгеттиң адынга сактышкынны.

Серен Арапаевич Күжүгет чылдың январь 2-де Ба-Хемчик кожуунун Кызыл-сумуңга төрүттүнген. 10

аъттыг шериниң сайзыралыңа кириген үлүг-хуузу дээш мунул чораан адын, «Маузер» пистолетти кол командьлал чери Серен Күжүгетке тураскаалга белек кылдыр арттырып берген.

1936 чылдың майдан 1938 чылдың февраль 10-гачедир Кызыл хоорайның бот-башкарылга чериниң даргазынга ажилдаан.

1938 чылда Серен Күжүгет Тываның бүгү бурунгаар деп-шилгелиг кижилери-биле бир дөмей, политиктиг репрессияга таварышкан. Актыг черге контр деп буруудаттыргаш, 1938-1944 чылдарда хоругдал черлеринге хосталгазын казып шииттирген. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде хоругдаттырганнар Күжүгет Серенниң удуртулгазы-биле 65 муң эжеш лыжаны Кы-

С.А. Күжүгет.

зде адаан.

Күжүгет Арапаевичиниң 115 харлаан оюн демдеглээн хемчеге ооң ажы-төлү-биле ужуражып чугаалаштым. Олар шупту 6 кижичораан, улуг уруу чок болган. Арткаанарын таныштырай: Улар Күжүгет (чаңгыс оглу) 80 харлыг, 1955 чылда Кызылдың көдээ ажил-агый техникумун дооскан соонда, зоотехниктеп ажилдап чораан; Тамара Сүдер-оол 83 харлыг, бүгү назынында орус дыл, литература башкылап ажилдаан; Валентина Дандар, 75 харлыг, эмнелгеге ажил-агый эргелекчизи чораан; Елена Куулар 70 харлыг, Кур-Чер суурнуң акушер-фельдшери; Лидия Маады 69 харлыг, база-ла школа, садикке ажил-агый эргелекчизи чораан. Кады төрөзүннөр узун назылыг улус-тур деп магададым.

Бо байырлады оларның төрөл аймаа, ажы-төлү шупту катчып алгаш, ниитизи-биле 200 ажыг кижича аът чарыгы, элээди оолдар аразыңа тыва хүреш, шыдыраа маргылдааларын деткиччилеп эрттирип турар дээрзин Тамара Сүдер-оол чугаалады. Оон аңгыда ол ачазының чырык адынга мөгейип, ооң 115 харлаан юбилейин демдегледип эрттиреринге үлүг-хуузуң кириген организакчыларга база сактышкыннар чугаалаан эртемденнер Байыр-оол Монгуш, Ульяна Бичелдей, чогаалчы Кара-Күске Чооду оларга өөрүп четтиргенин илереткеш, ханныг репрессияга таварышканнарның ажы-төлү куду көрүүшкүн, дорамчылап адаанга хилинчек көрүп өзүп келгенин сактып, бо хүн берге үеде ажы-төлүн азырап-өстүрүп, бут кырыңа тургузуп каан езулуг маадыр ававысты база хүндүткел болгаш чоргарал-биле сактыр ужуруг бис, ачавыстың 115 харлаан юбилейи өске юбилейлерге бодаарга, карак чажы-биле холбашкан аар-берге сактышкыннарлыг юбилей-дир дээрзин айтып, чугаазыңа харлыгып турду.

Кур-Чер сумузуңда тусчерниң Төлээлекчилер Хуралының даргазы Демир-оол Монгуштуң, суму чагыргазының даргазы Леонид Ховалыгының, Ю.Сундуй аттыг көдээ Культура төвүңүң база уруглар библиотеказының ажилдакчыларының аныяк-өскөнниң патриоттуг кижизидилгезинче улуг кичээңгейни угландырып, аъттыг колонна парадыңа, концертке элээди оолдарны кириштирип турарын демдеглээри артык эвес.

Светлана ООРЖАК.

ООҢ АДЫ ӨЛБЕС

Алтай чоннуң ат-сурагыг чурукчузу Григорий Чорос-Гуркинниң 140 харлаан оюнга тураскааткан «Хан-Алтайже үнери» деп шиини Алтай Республиканың П.В. Кучияк аттыг национал шии театрының сценазынга РФ-тиң культуразының алдарлыг ажилдакчызы, Россияның улустуң артизи, режиссер Андрей Борисов тургускан.

Бо хүннерде Тывада арга-дуржулга солчуп аалдап келген алтай театрың артистери «Хан-Алтайже үнери» деп төөгүлүг шиизин апрель 14-түн хүнүңде тыва сценага бараалгатканнар.

Шии эгелээр бетинде Тыва база Алтай Республикаларның культура сайыттары Алдар Тамдын биле Эжер Малчинов сөс алгаш, ийи республиканың өңүктөжил, сырый холбаалыг кады ажилдап эгелээнин, мурнунда салдырган сорулгаларын чугаалааш, бот-боттарыңа байыр чедирип, белек-селек солушканнар.

В.Ш. Көк-оол аттыг национал хөгжүм-шии театрының директору Станислав Ириль П.В. Кучияк аттыг шии театрының коллективинге, аалдап келгени дээш, өөрүп четтиргенин илередип, ук театрың уран чүүл талазының удуртукчузу Эмма Иришевага белек-селектерин болгаш боодал чечектерин сөңдээн. Алтай театрың өмүнээзинден Эмма Александровна тыва театрың удуртукчуларыңа, ажилдакчыларыңа чылыг-чымчак уткуп-хүлээп алганы дээш, четтиргенин илередип, белек-селээн сунган.

Алтай болгаш Хакас Республиканың алдарлыг артизи Артур Марлужаков көрүкчүлүгкө «Алтайым» база «Силерге күзеп тур мен» деп ырыларын бараалгаткан соонда, шии эгелээн.

Кара чажыңдан-на чурулгага салым-чаяанныг оолду адазы ажыктыгажыл-хожукчылырынче албадап, чуруттунарын хоруурга-даа, авазы бичии Гришаны деткип, лама башкы Антониога өөреникчи кылдыр берип каар. Антонио башкы оолду испан класска бижип, чуруп өөредир.

Улгаткан тудум, Гришаның чурулгага сонургалы улам ханылап, эртем-билиг чедип алыр дээн изиг күзели-биле Петербург хоорайже өөренип чоруптар. Петербуртуң вокзалыңа ол алдар-аттыг, билдингир чурукчу Иван Иванович Шишкинге дужа берип, ооң өөреникчизи болу бээр.

Бир хүн Гриша башкызының чээни уруг-биле чуруттунар угекке хөгжүм ырадып алгаш, кады вальс самнап турда,

Иван Иванович кирип кээр. Ол өөрүшкү-маңнайлыг: «Бөгүн байырлап» — депкеш, бодунуң аныяк аялгазын салып алгаш, самнап-самнап, чаа чуруп дооскан чуруунче көрүпкеш, хенертен «кызыл-дустай» бээр. Үр-даа үе эртпээнде Мария Гришага аныякшылын илереткен хүнүңде айыыл-халапка таварышкаш, аныяк чаш назыныңдан чарлыр.

Гуркин төрөзүн чурту Алтайга чанып келгеш, төре херээңге киржип турда, чуртка өскерлишкыннер болган. Ынчан хамнаашкынны хоруп, чогаадыкчы салым-чаяанныг кижилерни кызагдап эгелээн. Гуркин ол үеде «Өргүл дүнү», «Тайга ээлериңиң хөлү», «Хан-Алтай» дээш оон-даа өске хөйге билдингир чуруктары чураан турган. Чурукчуңу хоруглуг чуруктар чураан деп нүгүлдөп тургаш, кара-бажыңнап каар. Шагдаалар Гуркинниң бажыңыңдан кандыг-даа барымдаалыг бадыткал тыппааныңдан, чурукчуңу хол үжүүңе салып үндүрүптер.

Гриша ийи оолун эдерткеш, чуртундан дезип чоруур ужурга таваржыр. Баштай Моолга барып кезек чурттааш, Тываже көжүптерлер. Тывага 4-5 чыл чурттап чорда, Алтайже келдиртибээр. Алтайга чеде бээр, чуртунга өскерилген, япон шившикиннер-биле сүлчээлешкен дээш, катап-ла бажыңнап каар. Ооң соонда думазы, оолу база бажыңнаткан.

Кара-бажың эргелекчизи шагдаа-биле Гриша өңүктөжил, бо-ла амыдырал-чуртталга дугайында чугаалажы бээрлер. Бир хүн кара-бажың эргелекчизи чурукчуңуң чаныңа келгеш: «Сени боолап шиидер дээн деп медээ дыңнадым» — дээр, Гриша: «Кижича бүрүзүңүң чедер ужуруг сорулгазы бар. Дагың шыпшыынче чүткүп үнери дег, кижича ондап-остап-даа чорааш, ол сорулгазыңа чедер ужуруг!» — дээн. Шагдаа: «Өлүрүңден кортпас кижича сен бе?» — деп айтырарга, «Кортпас мен. Мээң чуруктарым дириг чурттап чорда, мээң адым өлбөс!» — деп, ол чугаалаар.

Гришаны боолап шиидер хүн келген. Хайгыылчылар кирип кээр, ол шагдаалар эргелекчизинче көргөш: «Хан-Алтайже үнер үе келген-дир» — дээш, бурунгаар басып чоруптар.

Бо шии алтай чоннуң төөгүзүңгө болгаш амыгыңиң аныяк салгалының чогаадыкчы кижилеринге үнелиг эртин. Григорий Чорос-Гуркинниң чуруктары бо хүннерге чедир улус-чоннуң сонургалын чаалап ап, Россияның хөй-хөй музейлеринде делгеттинип турар.

Эрес КОЛ.

А.Күжүгеттиң (ажы-төлү).

анда иези, ооң соонда чок болган. «Өскүзүңден деп өгбелерниң үлегер бар болгай, Серен Арат-олюстуг Кызыл шеринге хүлээлгезин эрттирип, бодунуң өөрөдигеге шериг херээңге салым-ын көргүскен. Ынчангаш Шовтуң дээди кавалер-чилищезинче өөредип.

Күжүгет 1930 чылда, учидооскан соонда, ТАР-тыг шериниң комиссары, а 1932 чылда ТАР-ның Күрүнениң шеригиниң даргазынга томуй-еригни билдиг удурт-за эрес-шудургу ажылы ТАР-ның Чазаның 1933 май 27-де үндүргөн чаргаар Дайынчы Кызыл тук биле шаңнаткан.

Чылда кадының байда-айы-биле шериг комис-ан халашкан. Тываның

зыл шеригке белеткеп кылгаш, чоруткан.

1944 чылда хосталып үнүп келгеш, тудугжулап ажилдаан.

1945 чылдан эгелеп мал ажылынче шилчээн. «Победа» совхозка 12 чыл дургузунда сүт-бараан фермазыңа ажилдаан. 70 харлыыңа чедир малчыннаан. Үр чылдарда республиканың көдээ ажил-агыйының сайзыралыңа кириген үлүг-хуузу дээш «Хүндүткелдин демдээ» орден-биле шаңнаткан. Эрес-кежээ Серен Арапаевич хүндүлүг дыштанылгаже үнгөш безин, ажил чок олуруп шыдаваан. Ол Кур-Чер суурнуң көдээ Культура бажыңыңа таңныылдап чораан.

Серен Арапаевич Күжүгетти 1964 чылда РСФСР-ниң Дээди Судунуң шиитпири-биле буруу чок деп агарткан.

1984 чылда, Серен Күжүгет чок апарган соонда, ооң чурттап чорааны «Хову» кудумчузун «Күжүгет Серен кудумчузу» деп

Массалыг информацияның чамдык чепсектери бир кезекте хамык чүүлдерни буруу шаап, шын эвес деп үр-чар тарадып турган үелер тургулаан. Чижээ, улуг чогаалчы Михаил Шолохов «Андарган кур чер» деп романы боду биживээн, өске кижини бижип берген деп турган болгай. Чогаалчының бодунуң бижип турганы арыннары тыптырга, ам кээп оожургаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Зоя Космодемьянскаяның кылганы маадырлыг чоруунга чигзиништинер база тарап турган. Ону кандыг-даа маадырлыг чорук кылбаан деп бадыткаарын оралдашканнар тыптып келген.

Архив материалдары ол кысты езулуг маадыр деп бадыткаан.

Халажылгада полковник, №9903 хайгыл-чазылдырышкын көзүнүн начальниги турган Афанасий Мегераниң сактыышкынындан:

«Москва дээш тулчуушкун үезинде №9903 кезек дайынның тылынче 50 хире дайынчы бөлүктөрнү болгаш отрядтарны чоруткан. 1941 чылдың сентябрыдан 1942 чылдың февралыга чедир олар немецтерниң тылынче 89 катап кирген, 3500 фашист солдаттарны болгаш офицерлерни, 36 саттыныкчыларны, кывар-чаар чүүлдер куткан 13 цистернаны, 14 танкыны узуткаан.

Диверсантыларны аныктардан шилип ап турган. Барыын фронтунуң диверсия-хайгыл килдизиниң командири Артур Спрогис немецтерге чигзиниг турбазын дээш, мырыңай анык оолдарны, кыстарны шилип алыр кижини чүве. 3-5 хонук дургузунда оларны өөредир — ооң соонда тулчуушкунче кириптер.

Зоя Космодемьянская кезекке 1941 чылдың ноябрь 1-де чедип келген, 3-тен 4-че дүне ол 12 кижини составтыг бөлүк-биле фронт шугумун эрте берген.

Бөлүккө берген даалганы хана-карак шугумун кыдыраашта бижип каан: «Силер дайынның аш-чем, ок-чемзек, кывар-чаар чүүлдер чедирип эккээринге, шериглерниң киреринге чазылдырышкын кылып, көвүрүглер өрттедип, оруктарны миналап тургаш, оларны кедеп чыткаш, адып боолаарыңарга аргазы-биле шаптыктаар ужурулуг силер. Даалга күүседир чериңер — Шаховская — Князьи Горы. Адак дээрге 5-7 автомашинаны болгаш мотоциклдерни, 2-3 көвүрүгнү узуткаар, ок-чепсектиг, кывар-чаар чүүлдүг 1-2 складты өрттедир, 15-20 офицерни чок кылыр болзуңарза, сорулганы күүсеткен деп санаар» дээн

оодурулгарында бар.

Диверсантылар бөлүүнүн дайынчызы Зоричеваның илеткелинден:

«Элээн каш хүн чоруп келген бис, оолдар улуг-улуг оруктарга мина салып турганнар. Чиир чем төнүп орган, сухарилерниң артынчызы кара-саазынның чыпшынчак чугунга булгакаш, ажыг апарган. Оон аарыг кижилер тыптып келген (Зояның кулаа аараан). Ынчан командир дедир чанар деп шийтпир хүлээп алган. А Зоя аңаа удурланган, канчап-даа тургаш, даалганы күүседир ужурулуг бис дээш турупкан. Чүгле ноябрь 11-де чанып келген бис».

Кезектин бир офицериниң сактыышкынындан:

«Уругларның эт-сеп суккан шоодайлары 10-12 килограмм, а оолдарның 16 кг ажыг. Аңаа боо-хөөнү база немей санаар херек, ол 6-7 кил чеде бээр. Даң бажында азы хүндүскү үеде сырый бүрүлүг будуктуг ыяштар доразыңа дыш ап турган бис. Дайынчы кижини харже хөмдүнүп алгаш, удуп өөренир ужурулуг. Соокта удуттунмас, хонукта 20 километр эртип турдувус».

Фашистерге туттуруп турган Василий Андреевич Клубковту байысааганының протоколу (1942 чылдың март 11-12).

— Кандыг байдал-биле туттурганыңарның дугайын чугаалап көрүңерем.

— 1941 чылдың ноябрь 21-де хайгылчылар бөлүүнге кызыл шериглер Крайнов Борис, Космодемьянская Зоя олар-биле кады Спрогис майордан Петрицево суурга чедер, ында немецтерниң турумчуп алган бажыңарын өрттедир деп даалганы алган бис. Бисти бичии сургаан соонда, «Наган» деп чепсекти, кывар суук чүүлдүг саваны алгаш, ноябрь 22-ниң дүнезинде фронт шугумун эрт-

кеш, дөрт хүн дургузунда чедер черивиске чеде берген бис. Ноябрь 27-ниң дүнезинде, 2-3 шакта, суурнуң участоктарын хуваажып алгаш, даалганы күүседир-биле чоруттувус. Өрттедир дээн бажыңымга чедип келгеш көөрүмге, Крайнов биле Космодемьянская оларның «алганы» бажыңары кыва берген.

«Бодунуң» бажыңымга чедип келгеш, кывар суук чүүл куткан шилди октаптым, ол чазылбайн барды. Ол үеде ырак эвеске немец ийи таңныылды көрүп кагдым, олардан корткаш, чоогунда аргаже дезипкен мен. Аргага кире халып кээримге-ле, мени ийи немец солдат тудуп алган, октарлыг наганымны, чазылдырар дээн шилдеримни, аш-чем суккан сумкамны былаап апардылар. Бир шил водка база чораан чүве. Эртеңиниң 3-4 шак үезинде мени немец кезектин Петрицево суурда штавынга эккелгеш, немец офицерге дужаап берген.

— Тудуп турда, чүге удурланмадыңар?

— Хенертен тудуп алган, удурланар чай бербээм.

— Немец шериглерге кандыг өчүк берип турдуңар?

— Демги офицерге мени дужаап берген соонда, ол менче револьверин шыгаап алгаш, суурга өрт үндүрер дээш, кымның-биле кады келгенимни айтырган. Мен ынчан кортук чоруум көргүзүп, үш кижини келген бис дээрзин өчээш, Крайновтуң

болгаш Космодемьянскаяның аттарын адап бердим. Офицер солдаттарга бир-ле дужаалды немец дылга берген соонда, олар үнүп чорупканнар. Үр-даа болбаанда Зоя Космодемьянскаяны тудуп эккелдилер. Крайновту тыпканын, тыппаанын билбес мен.

— Зояны байысап турда, олуруштуңар бе?

— Олурушкан мен.

— Офицер оон чүнү айтырып турду?

— Суурну канчаар өрттеткенин оон айтырган. Зоя суур өрттетпээн мен деп хөрлээн. Ооң соонда немец офицер кысты эттеп эгелээн, ынчалза-даа Космодемьянская өчүк бээринден шуут ойталаан.

— Партизан кыстан өчүк алырынга дузалажырын немецтер силерден диледи бе?

— «Ооң дугайында чүнү билир сен?» — деп менден айтырган. Ол дээрге Зоя Космодемьянская-дыр, чазылдырышкын кылыры-биле суурга мээң-биле кады келген, ол суурнуң мурнуу чүгүн өрттедипкен кижини бадыткап чугаалаан мен. А Космодемьянская офицериниң чаңгыс-даа айтырыныга харыылаваан. Ол сөглөвөс боорга, офицерлер аажок хорадай бергеш, ону чанаштааш, 2-3 шак дургузунда резин моңнар-биле сол турганнар. «Мени өлүрер-даа болзуңарза, силерге чүнү-даа чугаалавас мен» — деп, Зоя оларже алгырган. Ооң соонда ону бир черже

аппарган, ол хевээр ону мен...

Херек кырында эрес айт кажаларлыг 3 ба өрттедиринге киришкен билдинген. Оон аңгыда днарның мунуп турганы 20 база өрттедипкен. Чүгле Космодемьянская суурга харылзаа белдирин беи дан үндүрүп шыдапкан б ооң уламындан фашисте кезектер-биле харылзаа давайн барган.

1941 чылдың ноябрь эртенинде Зояны азып ри-биле Петрицево суур келген дээрзин архив мате дары бадыткаар. «Бо д бажыңнар өрттедип турган дээн сестерни калбак ыяш болгаш немец дылдарга би ооң мойнунга азып каан. О нунче хендирни кири каан үеде маадыр кыс шаажып көөр кылдыр чыып экк чурттакчыларны фаши биле сыныш чок демисе че кыйгырбышаан, Совет лели кажан-даа тиилетк дээрзин чугаалап четтик Азып шийтирген кыстын ол адагашка бир ай хир ган, чүгле чаа чыл буду тус черниң чурттакчылар дүжүргөш, орнукушуду ка

Зоя Анатольевна Космодемьянская Ада-чурт дайынының чылдарында вей Эвилелиниң Маадыр бидик атты бир дугаар кыс болур. Ол атты 18 кыска мөчээн соонда тыва Зоя башкы улустуң өг-бур төрүттүнген. Ооң адазы талазындан өгбелери х хийт ажилдакчылары чор нар. Кырган-ачазы Зоян рүттүнгени Осино-Гай су ламалап турган. Ону болы тер шаажылап каапканнар соонда Космодемьянская тудуп хоругдаарындан с геш, Сибирьже көжө берг удаваанда найысылалче чанып келгеннер. Ол фат улуска чугаалавайн чора

Интернет материалдарыдан Даңгыт Чыдым леткээн.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ БАШТЫҢЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ

А.Л. Буланкинге «Тыва Республиканың өөредилгезиниң алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты тыпсырының дугайында

Аныяк кадрларны белеткээринге болгаш өөредиринге ачы-хавыязы болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш «Тыва Республиканың өөредилгезиниң алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты Тыва Республиканың «Тываның политехниктиг техникуму» күрүнениң бюджет профессионал өөредилге албан

чериниң директорунуң өөредилге-бүдүрүлгө ажылының талазы-биле оралакчызы Александр Леонидович БУЛАНКИНГЕ тыпсыр.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай

2017 чылдың апрель 7

№81

Тыва Республиканың «Тываның политехниктиг техникуму» күрүнениң бюджет профессионал өөредилге албан чериниң ажилдакчыларын Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаарының дугайында

Өөредилге адырынга хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле башкы Станислав Чертак-оолович Оюну, башкы Галина Никитична ЛОБАНОВАНЫ шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай

2017 чылдың апрель 7

№82

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛЫ

Тыва Республиканың девискээринде турар арга-арыг фондузунун черлеринге 2017 чылда өртке айыылдыг сезоннуң эгелээнин дыңнадырының дугайында

2017 чылдың апрель 12 №162 Кызыл хоорай

Россия Федерациязының Арга-арыг кодекзиниң 53, 82 болгаш 83 чүүлдеринге, 1994 чылдың декабрь 21-де «Өрттүн айыыл чок чоруунуң дугайында» №69-ФХ Федералдыг хоойлуга, 2012 чылдың апрель 25-те Россия Федерациязының Чазаның №390 доктаалы-биле бадылааны Россия Федерациязынга өртке удур чурумунуң дүрүмнеринге дүүштүр, Тыва Республиканың девискээринде арга-арыгларда харның эрээни-биле, а ол ышкаш Тыва Республиканың «Балгазын лесничествозу» күрүнениң казна албан чериниң Кызыл-Арыг лесничество участогунуң кызыгаарында 203 кварталга, 19 дилиндекке, 10 га черге баштайгы өрттүн болганы-биле холбаштыр Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. 2017 чылдың апрель 12-ден эгелеп Тыва Республиканың девискээринде турар арга-арыг фондузунун черлеринге өртке айыылдыг

сезоннуң эгелээнин чарлаар.

2. Тыва Республиканың Арга-арыг агайының талазы-биле күрүнө комит Тыва Республиканың девискээринде турар арга-арыг фондузунун черлеринге арга-өрттерин чогуур үезинде илерединер б өжүрерин хандыраар.

3. Бо доктаалдың күүселдезинге контр ду Тыва Республиканың Чазаның Даргазы оралакчызы Б.Н. Монгушка дагзыр.

4. Бо доктаалды «Тувинская правда» гаш «Шын» солуннарга парлаар, «Эрге-медээлериниң албан езузунуң интернет талыңга» (www.pravo.gov.ru) болгаш «Инет» информация-телекоммуникация чинде Тыва Республиканың албан езу сайтызынга кириер.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының бирги оралакчы О. НАТ

Чогаадыкчы эвилелдерде

УРАН ТАЛАНТЫЛЫГ,
УС-ШЕВЕР КЫС

Чокта чаа Бай-Тайга кожунунун Тойбухаа аттыг уругларның чурулга школазынга бистиң чок-чурттуувус, херээжен чонукчузу, чурукчу, шүлүкчү, улчы, ыраажы, Россияның чулар эвилелиниң кежигүнү са Матпаковна Норбунуң чуруктарының, чонар-даш-биле янзы-бүрү ажилдарының елгежи болуп эрткен. Ону нунангы-аңгы школаларының никчилери, башкылары, нунуң ус-шевер чазаныкчы-аныяктар болгаш хоочуннар ргап көргеннер.

Тениң аалчылары херээжен даш Лариса Норбунуң кылган чарашынга бедик үнелелди берип, ма-ашынып, чылыг, чымчак рни чугаалаан. Уран чүүл ның удуртукчузу Урана рлаш башкылар, келген ыларны уткуп, делгелге-рып эрттирген. Аңаа кел-лар бот-боттары сагыш-үндүр хөөрөшпишаан, чаңгыс чер-чурттуунуң ыг делгелгезинче чонну га четтиргенин илере-чоргааралын илередин

кожуунуң ат-алдарлыг өг-бүлөзи чораан. Лариса Норбунуң чогаадыкчы кежээинге оон ада-иезиниң эдержи чурттап чораан эш-өөрү, чонну база кээп, оларның дугайында хөй-ле чылыг чымчак сөстөрни чугаалаан. Ада-ызыгуур дамчып келген ус-шевер салым-чаянның Лариса Норбуга Ээр-Хавак сумузунуң чагырыкчызы Валентина Иргит, «Ээр-Хавак сумузунуң хүндүлүг хамаатызы» атты тывыскан.

Амыдыралыга берге онгүл-чингилди эртип, ожу дажы дег, чарылбас чорааны кады төрзэн дунмаларын оскунганы оон чуртталгазында эң аарышкылыг согуз болган. Оон дунмалары Тывага читкен вер-толет «МИ-8»-ке чорааш, чок болганнар. Улуг чидириге таварышса-даа, ажы-төлү, дунмаларының өскүс арткан уругларының келир үеи дээш туттунуп, ада-өгбелериниң

лге соонда Н. Өлзей-оол тура бажыңыга Лариса дунуң чогаадыкчы ке-амчылап, солун концерт өргүн чонунга бараалгат-руттунар, чазанырындан аңгыда с ырларны айлаң-куштуң хоюг рлаарын көрүкчүлөр магадап ар.

ылыг кижилер бүгү талазы-биле уру шын. Лариса Норбу чазаныр, ырлаар, шүлүк, проза бижиир билбези чок кижилериниң бирээ-мей танцы-самны төве бээрге, чараш, шевергин, элгирин магадап, сеткилинден чараш-гыс чер-чурттуунга чоргааралы турган. Ол ышкаш, Лариса Норбу жээни шүлүктөр, чечен чугаалар «Чаашкын өттүр» деп чаа номун ып, сонуургаткан.

н ховар кыстарының бирээзи бо-а Норбунуң ада-иези Бай-Тайга

чагыын утпайн, сагыш-сеткилин оожуктуруп чоруур. Оон ол хире быжыг тура-соруктуг шыдамын чогаадыкчы кежээниң аалчы-лары магадап турганнар.

Бай-Тайга кожунунуң Баштыңы Сергей Салчак ус-шевер, уран талантылыг, чоннуң чоргаарланыр кызын Кызыл хоорайдан боду аай-дедир аргыштырып, деткип, шаңнал-макталды тывысканынга улуг-бичи чон өөрүп, чер-чуртунуң адын алдар-жыдып, ам-даа бедик чедишкыннерлиг ажилдарын күззэн. Чонунуң мурнунга бараан болуп, аныяк-өскөнгө үлегерин берип, чагып-сургап, чер-чурттуулары-биле ужурашканы езулуг уттундурбас кежээ болган.

Шеңне КУУЖААН.
Тээли суур.

ЧОГААЛ СӨҢНЭЭЙН

Тывавыстың чогаалчылар эвилели
Тывызыксыг мени бөгүн хүлээп алды.
Алдан харны харым дээр бе, аныяк мен,
Ам-даа чонга бараан болуп, чогаал сөңнээйн.

Чонум-биле хиним тудуш болганымда,
Чогаалдарым төрүттүнер дөзү ында.
Чогум чурттуң кайыл дизе, сөглөп берейн:
Чонар-даштыг бажы бедик Бай-Тайгам-дыр.

Көк-оол САЛЧАК.

15 ЧЫЛ ОЮ

Тываның композиторларының чогаадыкчы эвилелин (ТКЧЭ) ССРЭ-ниң күш-культуразының тергини, ТР-ниң культуразының алдарлыг ажилдакчызы, композитор Кара-Кат Очур-оолович Ооржак 2002 чылдың март 20-де тургускан. Бо чылын ук эвилелдин тургустунганындан бээр 15 чыл бооп турар.

ТКЧЭ-ниң кол сорулгалары – композиторларның чогаадыкчы ажил-ингизге эпиг байдалды тургузары, аныяк салгалдың композиторларын аңаа хаара тудуп, олар-биле сырый холбаалыг ажилды чорудары, республика чергелиг мөөрейлер, конкурс-фестивальдар эр-тирип, хөгжүм культуразын хөгжүдери.

ТКЧЭ Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр болгаш Кызыл кожуннарда салбырларлыг. Эвилелде ниитизи-биле 35 композитор бар. Оларның 22-зи ТР-ниң культуразының алдарлыг ажилдакчызы, үжү «РФ-тиң культуразының алдарлыг ажилдакчызы» деп хүндүлүг аттарлыг. Оон аңгы дөрт композитор ТР-ниң «Шылгараңгай ажылы дээш» медальдарның эдилекчилери дээш оон-даа өске хүндүлүг аттыглар бар.

Тургустунуп келген чылындан эгелеп, эвилелдин коллективи республиканың кожуннарның үнүшкүнөр кылып, чогаадыкчы ужуражышкыннар эр-тирип, аныяк композиторларга арга-сүме берип, солун оюн-көргүзүлгелерин бараалгадып, мөөрей, фестивальдардан чыда калбайн, удаа-дараа киржи келгеннер.

Мөңгүн-Тайга болгаш Кызыл кожун-нуң салбырлары эгезинден эгелээш-ле, амгы үеге чедир эки түңнелдиг ажилдап турар. Ылаңгыя Кызыл кожуннуң салбырының шылгараңгай ажил-ингиз демдеглевес арга чок. Композиторлар аразынга республика чергелиг ыры мөөрейин бир-ле дугаар органиастап эр-тирген салбыр ол. Ук мөөрейге ком-

позиторлар боттарының өскөн-төрзэн кожунун, суурун алгап ырлаан ырыларын хөйү-биле бараалгатканнар. Кызыл кожуннуң соонда Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Сүт-Хөл, Тере-Хөл дээш барык-ла шупту кожуннар улаштыр-улаштыр мөөрейлерни эр-тирип турганнар. Ындыг янзылыг мөөрейлерниң соонда чаа-чаа ырылар-даа көвүдзэн. Тус-тус кожуннар төрзэн чериниң дугайында ырылар чыын-дыларын удаа-дараа үндүрүп турган.

Хөгжүм культуразын оон-даа ыңай байлакшыдары-биле ТКЧЭ 2003 чылдан бээр «Ыры» мөөрейин эр-тирип келген. Ук мөөрейниң негелдези – композитор бүрүзү-ле бодунуң 3 чаа ырызын бараалгадыр. Чылдан чылче мөөрейниң киржикчилерниң саны көвүдөп, аныяк композиторларның арга-дуржулганы бедип, чаа-чаа ырылар хөйү-биле немежи-турары чугаажок.

Композиторлар республика иш-тинде болуп турар байырлыг хемчег-лерге, «Тыва бистиң өргээвис», «Тыва-да хөгжүмнүг чай» дээш оон даа өске мөөрей-фестивальдарга улуг үлүг-хуузу кирип, идепкейлиг киржип турарлар. Оларның бижзэн ырыларын, аялгаларын чаңгыс эвес салгалдың өскөн болгаш алдар-аттыг, аныяк-даа ыраажылар, хөгжүмчүлөр концерттерде ырлажып, чонга бараалгадып чоруурлар.

ТКЧЭ чылдың-на апрель айда түңнел концертин эр-тирери чаңчыл болу берген. Бо чылын эвилелдин 15 харлаан оюнга тураскааткан түңнел концертке хөгжүм культуразыга улуг үлүү кирип чораан, ам бо үеде бистиң аравыста чок (бурганнай берген) композиторларны чылы-биле сагынмышаан, оларның хөглүг, өткүт, тааланчыг ырыларын ырла-жып, хоочун болгаш аныяк хөгжүмчүлөр чаа-чаа аялгаларын, ырыларын чонга бараалгадып, оюн-көргүзүүн байырлыг деңгелге эр-тирер.

Эрес КОЛ.

Тыва аас чогаалы

ИНУ БИБЛИОТЕКА
ҮНДҮРГЕН

ыын-Хемчик — чараш бойдустуг, рлиг, тайгаларлыг, бурунгунуң үнүң тураскаалдары көжээлери, да чурумалдарлыг, эмнээр-дом-жааннарлыг, чечен-мерген чоннуң

кожуунувуска төрүттүнген алдарлыг ки-кайы хөй. Оларның аразында Маңнай кирип болур. Шаг-шаандан тура тоол-тоолчургу чугаалар тыва улустуң аас-а көскү черни ээлеп турар. Бистиң ада-истиң эрткен оруун, янзы-бүрү черлер, аглап аттарының тывылган төөгүзүн өөрениринге тоолчургу болгаш төөгү-лүг ужу-дузалыг бооп турар.

Эрги-Барлык суурда Оргу-Баштыг деп адының тывылган төөгүзүн мынчаар урар.

Бир мөгө-шыырак кижикончуг бедик, ыг дагның бажыңа хоюн кадарып р. Канчангаш-ла бир көрүптөргө, өөр дан хойже дагы өрү мыяда бо кел чорчы-даа чүү боор, канчаар-даа аайын руп-туруп: «Кончуг кулугурларны, көк маңаа таптыг кыра шаап каайн» — баштыг бедик дагның бажын улуг-даа кин чокка тура тыртып көдүргөш, өөр н кырынче шывадап бадырыпкан.

Чуглуп баткан хая-дашка өөр бөрүлөр бастырып, кырлып кааптырлар. Шиш дагның бажы чу-луп баткаш, дагның эдээнде Чаңгыс-Тей, Үш-Тей болуп тура дүшкеннери ол. А бажы чок да-гы оон бээр-ле Ор-гу-Баштыг деп адай берген.

Шак бо болгаш оон-даа өске бистиң кожунувустуң дугайында тоолчургу болгаш төөгү чугааларны кожуннуң библиотека ажилдакчыла-ры чыып тургускаш, «Барыын-Хемчик дугайында тоолчургу болгаш төөгү чугаалар» деп чыынды номну үндүрген.

Бо номдан Хүр-Күжүгеттер, Кул-Күжүгеттер деп кымнарыл, Саадак-Терек, Алаш, Аянгаты дугайында тоолчургу чугааларны номчуп болур. Оон ыңай Үттүг-Хая, Хемчик хемниң дугайында 4-5 аңгы тоолчургу чугаалар бо чыындыже кирген. Номну сонуургаан кижилер кожунувустуң библиотекаларынды тып ап болур.

А. АГБААН.

Барыын-Хемчик кожуннуң төпчүткен библиотека системазының директору.

Чурукта: Номнуң даштыкы хевири.

СҮЗҮК

19-20 чүс чылдар аразында чурттап чораан Мөңгүн-Хайыраканның өгбө хамы – Саая Улуг-Ак оглу Чүвекейниң хамнап эгелээрде, алганыр алгыштарын авазы Каксаан-Иргит Дорбай уруу Севилден болгаш хамның чингине дунмазы Саая Маңнай уруу Акаа шугаганчыдан 1910 чылда Салчак Молдурга дыңнап бижзэн.

Улуг Мөңгүн-Хайыракан,
Удур көрүп: «Оог?» деңер.
Биче Мөңгүн-Хайыракан,
Биргээр көрүп: «Ааг?» деңер.
Сааяларның
Чаштаан сидии,
Каксааннарның
Ханы хам мен!
Авам болган Мөген-Бүрен,
Алды, Үстүү Сайырларым.
Угбам болган Шегейтелер,
Улуг, Биче Деспеннерим!
Алгыш, самым
Аян киригер.
Көксү-хөззэм
Хөөн киригер.
Алдын, мөңгүн чайырланган

Арты, мурнуу тандыларым,
Арыг агаар тынгылаңар,
Аржаан сууңар хайырлаңар.
Артыжанын,
Айызанын,
Аарыг-хамчык
Арылдырайн!
Курбустуда кулактыглар,
Куду черде карактыглар,
Дуюп билир чаянныглар,
Думчуу чыттыг чүвөлөрим!
Келген херээм
Херечилеп,
Чораан чоруум
Чогутчуңар!
Кудайларга ыды чедер
Хуна кежи, курлуг дүңгүр,
Дээрлерге үнү чедер
Деге кежи, дээрбек дүңгүр!
Түккүлөңер,
Таккылаңар:
Дүрлүп-курлуп,
Далып берейн!
Орба-дериим, шаңгыраңар,
Одум-көзүм, чайыраңар,
Ээрэн ыдыым эстедирер,
Эки-бакты сөглөп хамнаайн!
Сүзүмөйден
Сүрлүг хам мен,
Чүвекей мен,
Чүдек хам мен.

Тыва чуртувус спорт диг-даа хевирлеринге, хыссыгыдывыс-биле делелден алдаржып тур. Тыва хамаанчы Лазо Монгуш, Николай Ооржак адашкылар даа чурттарда караң көрнүр көргүзүп чорлар. Оларга хамаанчыгаар хамаанчок, чоргаарга ужурулуг бис. Ычангаа боттарывыска адаарга чор боттижып, хүндөлөжип чорувусту күззөр кижидир мен.

Эрткен неделяның төнчүзүнде республика найысылалының төвүндө «Мөңгүлек» аалчылар бажынының чанында улаштыр туралган каан корпусунун 4-кү кадында чаа спорт клубу «Мөңгүлек» ачылган. Ында чырык, делгем бокс биле дзю-до залдарын амгы үениң спортчу дериг-херекселдери-биле четчелзэн.

Яс Владимирович Хунай-оолга удурт-кызыгаарлаттыг харысалган иитилел «Суугунуң» тудугжулары ептиг үлүг-хуузу кирип, барык чыл иштинде залдың шеверлерлерин, соңга-хаалгаларын, тускай илерин, шалазын чаартып кылып тур-кончуг чараш спорт клубун аныктарга бергеннер.

Спорттун ол хевирлеринге сонугурап аныктар, бокс биле дзю-до, сумо иштерге республиканың шилиндек идаларының кежигүннери бедик ежилдиг тренерлерниң удуртулгазы-а, ажилдарны чоруткаш, төнчүзүнде ланып, душтанып алырынга база бүгү ымчалыг байдалдарны тургускан.

«Мөңгүлек» спорт клубун тударының иландырышының хандыраарынга аңгы организациялар, хуу сайгарлык-р үлүг-хуузу киригеннер. Оларның ындан хуу сайгарлыкчы Роберт эввич Доржунуң кириген үлүг-хуузу ың байырлыг ажыдышының иде онзазы-биле демдегеп, шаңнап-адаа турду.

Спортчу клубтун байырлыг ажыдыш-

ЧАА СПОРТ КЛУВУ

Фоторепортаж

Спортчу клубтун кызыл кожазын байырланчыг үеде кезип турары.

кынынга ССРЭ-ниң алдарлыг спорт мас-тери, спорттун бо хевиринге 1989 чылда ССРЭ-ниң, ол-ла чылын Европаның, делегейниң чемпиону аттарны чаңгыс-ла чылда чедип алган Юрий Яковлевич Арбачаковтун киришкени онзагай болду.

Юрий Арбачаков ооң соонда про-

фессионал боксерларның одуруунче киргеш, совет спортчуларның аразындан эң-не бир дугаарында делегей чемпиону деп бедик атты чедип алган боксер болуп турар. 1992 чылда Японияга болган профес-сионал боксерларның эң чиик деңзизи 51 килограмм деңзилиг боксерлар аразында тай сөөктүг боксер Киттикасемни 8-ки раунду-да нокаут-биле ойнап алган.

Ооң соонда чылдарда Юрий Арбачаков профес-сионал боксерлар аразын-га чемпион адын 9 катап камгалап ап келген. Ооң удурланычыларының аразында делегейниң аңгы-аңгы чурттарындан келген бедик мергежилдиг, бокс техниказының талазы-биле кайгамчык белеткелдиг кандыг боксерларны чок дээр.

Российжи профес-сионал боксерларның төөгүзүндө эң бир дугаар делегей чемпиону атты чедип алган Арбачаковтун алыс чурту Кемерово областың Усть-Кезес. Ол 16-ла муң сан-ныг биче-буурай шор чоннун төлөптиг оглу.

Чаңгыс чер-чурттуглары ооң адын мөңгедип, Усть-Кезес суурну Арбачаков кылдыр адап алыр деп турда, ол бүгүнү 10 ажы-төлдүг бөдүүн өг-бүлөгө эң хеймер оглу болуп өскөн Юрий Арбачаков билип каапкаш, чаңгыс чер-чурттугларын арай боорда чаннып-чашпып тургаш, соксат-кан. Түңнелинде ол суурнуң эң чараш

кудумчуларының бирээзин Арбачаков кудумчузу кылдыр адап алган.

Спортчу клубтун чырык-делгем дзю-до залының дөрүндө ханада дзю-до хүрештин үндезилекчизи Дзигоро Канонуң портрет чуруун чараштыр аскан. Япон чоннун төлөптиг оглу Дзигоро Кано дзю-до хүрештин школазын 1882 чылда сомалап тургускан. Оон эгелээш-ле бо хүреш делегейниң өске чурттарынче тарап эгелзэн.

Сөөлгү чылдарда бистиң республи-каның мөгелери база дзю-до хүрешке Европа, делегей чемпионаттарынга бедик көргүзүлгелерни чедип ап турар апарганнар. Ооң бир тодаргай чижээ, март айның 26-30 хүннеринде Кемерово хоорайга дзю-до хүрешке Россияның бирги чери дзэш че-пионадынга бодунуң килинге бирги черни бүзүрелдии-биле ээлзэн Саян Ондарны кирип болур.

Ол командада хүрежип турар эш-өөрү-биле кады спортчу клубтун байырлыг ажыдышының чедип келгеш, чаа дзю-до залында белеткелдин чорудуп турда, оларны чурукка тырттырып алдым.

«Мөңгүлек» спортчу клубтун байырлыг ажыдышының Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызы Ш.Х. Хопуя, республиканың аныктар болгаш спорт яамызының удуртукчузу А.Текеев, Кызыл хоорайның мэри В.Т. Ховалыг

Бокска ССРЭ-ниң алдарлыг спорт мас-тери Юрий Арбачаковтун тураскаалдыг белзэн ук клубтун тренерлериниң бирээзи, бокска Россияның 2 дакпыр чемпиону Саян Санатка дамчыдып берип турары.

болгаш өске-даа чалаткан аалчылар хөйү-биле киришкеннер.

Байырлыг езулалдың үезинде күрүнениң «Саян» ансамблиниң тан-цы-самчылары, Тыва үндезин культура төвүнүн артистери болгаш уран чүүлдүн мастерлери оюн-тоглаазын, ыры-шоорун хүндүлүг аалчыларынга бараалгаттылар.

Владимир ЧАДАМБА.

Авторнуң тырттырган чуруктары.

Дзю-до хүрештин мөгелериниң тураскаалга тырттырган чуруу.

Арбачаковтун мастер-классты эрттирип турары.

Байырлыг ажыдышкынның үезинде.

Спорт

ЭШТИРИНГЕ
МАРГЫЛДАА

Шагаан-Арыг хоорайга элээди оолдар, уруглар аразына суга эштиринин республика чергелиг маргылдаа болуп эрткен. Маргылдааның хевирлери: хостуг стиль, брасс болгаш баттерфляй. Ук маргылдаага ниитизи-биле 77 кижиги киришкен. Оларның 20-зи ТКУ-нун «Чемпион» клубунун элээди эштикчилери.

2005 чылда төрүттүнген уруглар аразына брасс болгаш баттерфляйга бирги черни Екатерина Начаева, ийги черни Аира Белекпен чаалап алганнар.

2006 чылда төрүттүнген уруглар аразына тергилерни Оюна Доспан биле Александра Ооржак көргүскеннер. Оюна баттерфляй болгаш брасска бирги черни чаалап алгаш,

хостуг стильге ийги черге төлөпиг болган. Александра хостуг стильге бирги черни, брасска ийги черни чаалап алган.

2002 чылда төрүттүнген оолдар, уруглар аразына баттерфляйга үшкү черни университеттин клубундан Кирилл Мельников база брасска үшкү черни Кирилл Осирко алганнар.

2005 чылда төрүттүнген аразына университеттин «Чемпион» клубунун кижигилери, күрүне лицейинин өөреникчилери Асель Ооржак биле Анастасия Начын эштиринин эң-не берге хевир — баттерфляйга эки көргүзүлгө болганнар. Асель баттерфляйга бирги, брасска ийги, хостуг стильге үшкү черни чаалап алган. Анастасия брасска болгаш хостуг стильге бирги черге, баттерфляйга ийги черге төлөпиг болган.

Эң-не бичии назылыг уруглар аразына тергилерни Алдына Соскал үш медальды чаалап алган. Алдына беш харлыындан-на суга эштип эгелзэн. Ол оон аңгыда гимнастикаже база барып турар.

«Чемпион» клубтун медээзи.

Сонуургактарга

АЗА БИЛИП КААР
ЧОРААН

Ийи муң чылдарның эгези чүве. Тоора-Хем ортумак школазының күш-культура башкызы Рудольф Колдун сизген кезер шөлүндө одаанга чеде бердим. Ооң шайын ижи, хөөрежи каап олурувуста, башкы аң-мең дугайын чугаалай берди. «Эртен-кежээ эликтер ында-мында алгыржыр, бо чоок-кавыда аң эндерик чүве-дир. Ырадыр аңааш чоор боор, моон ырак эвесте аң чылгаар довурак бар чүве, сени аңаа чедирип каайн» — дидир.

Аң кедээр үе чоокшулаары билек, ол черни барып көөр дээш, чоруп кагдывыс. Шаанда Рудольфтуң адазының сизген кезип турган одаанга кээп, кезек дыштанып алгаш, Доң-Хашче углаптывыс. Доң-Хашта шаанда чылгычылар кедеп турган хайырга кээривиске, аңнар кээп турган чаа истер база бар. Маңаа ооң мурнунда аң кедээр кижинин олурар серизи чок чүве болгай, ам чаа сери кылып каан тур. Рудольф одаанче дедир чоруптарга, сериже үнгеш, ок-боомну белеткеп, эптештир олуруп алдым. Шаанда аң чырыкта-ла кылаштап кирип кээр турган. Ам оларның саны эвээжзэн, аңчыларның саны көвүдзэн. Аң ам чүгле дүне кирер.

Караңгы имир дүжүп олур. Ырак эвесте үгү-даа шаккырар. Боомдан хүндүс ажыглаар

туранны адыргаш, дүнеки туранны ызыртып алдым. Аң-даа сураг. Он ийи шак шагда ашкан. Дүне кайы ырактан дааш дораан дыңналыр чүве болгай. Ам бо чоок-кавыда шимзэн-даа чок. Чүгле бир куш сезинчиг дааш-шимзэн үндүрүп чоруп тур. Бодаарымга, ол куш звес хире, дүнеки туран-биле шыгаай көөрүмге, орта чүве көзүлбес. Ынчап орумда, ырак эвесте сизген шылырай-дыр. Дыңнап-дыңнап, шимзэн үнген черже туран өттүр көре бердим. Эжен сүлдө! Шляпалыг чолдак ашак көстүп келгеш, орук хажызынче шурай берди. Чым-сырт кыннып, девидай хона бердим. Аңны, кушту, бүгү-ле дириг чүвени бо чайырлыг херел-биле көөрге, оларны чырыдып турар деп эскербес чүве болгай. «Бо сүртенчиг хейлерни көре бээрге, дораан билип каапкаш, былдай дүжөр, кайгамчык чүве-дир аа!» — деп, бодап ор мен. Чайгы дүн саадаар звес, даң агарып келген. Сери кырындан борбак-сарбаам дүжүрүп, чүктеп алгаш, эртенги одар харавышаан, башкының одаанга кылаштап келдим.

Изиг шай аартап ора, дүне чүү болганын төөгүп бердим. Кижим: «Оо, мегелевейн тур сен бе? Ындыг база болур чүве-дир аа!» — деп олур.

Сөөлүндө бир кижиден дыңнаарымга, ол черге чылгычы ашак ис чок читкен бооп тур. Олчаан өлгөн сөөгү-даа тывылбаан. Ол кижинин сүнезини аңаа тояап чорда, мээң көргөним ол боор. Сүнезиннерни чүү-даа болуп алган чоруур дижир. Харын-даа аң болуп алгаш келбээни чаяан болган.

Демир-оол САЛЧАК.

Уругларның эрге-ажыктарының камгалалы

АДА-ИЕ ЭРГЕЗИН
АМДЫЫЗЫНДА КАЗЫВ

Уругларын озалдыг байдалга арттырган ада-иени шииткен.

2015 чылдың ноябрь 16-да, 16 шакта, Балгазын суурнун бир херээжен чурттакчызы 2014 болгаш 2012 чылдарда төрүттүнген бичии оолдарын хайгаарал чокка арттырып турганын истелге илереткен. Ол ие болгаш бадылга чок кады чурттап орган өөнүн ээзи чаш кижилерде суугу одап, чылыгылып, чем кылып ижер арга чок дээрзин билер хирезинде банк картасындан акша уштуп алыры-биле Балгазындан үнгеш, Кызылче чорупканнар.

Ооң даартазында суурнун Вос-точная кудумчузунда бир бажында хайгаарал чок бичии уруглар бар деп медээ участок эмнелгезинге 18 шак үезинде келген. Дарый хемчег алганының түннелинде уругларны эмчи дораан хынаан. Улуг оолдун эът-кежинде лишай деп аарыг тывылган, а бичиизи буттарын доңуруп алган болган.

РФ-тин Өг-бүле кодекзинин 63 чүүлүндө ада-иелер ажы-төлүн хайгааралга алыр ужурлуг дээрзин айткан. Хоойлужудулганың ол негелдезин күүсөтпээн хамаатыларга хамаарыштыр кеземче херзэн оттурган. 2015 чылдың ноябрь 16-да 10 шактан эгелзэш ноябрь 18-те 15 шакка чедир чаш кижилерни хайгаарал чок ээн арттырган ада-иелерниң херзэн эптештирилге судунга көргөн. Олар боттарының буруузуң долузу-биле билингеннер. Херектин материалдарын өөренип көргөш, суд харыысалга чок иени

5 муң рубльге торгаанни — 200 шак дургузуң күүседир ажылдар кыл шииткен.

Ада-иелерге хамаар земче херзэн оттурганын кожуун прокуратуразы дезин езуугаар олар эргезин казыырының дилегни Танды кожуун болгаш хайгаарал килд судунче кириген.

Ада-ие эргезин казы эң кыдыккы хемчег дээр кожуун суду барымдаа кандыг-даа кижиге ден иениң уруглары дээш газы черле улуг дээр көргөш, ол өг-бүлениң чурттап орап байдалын алгаш, оларның уруглар зидилгезинче доктаамал лыр дээр аазаашкыныга ада-ие эргезин казы гайында айтыргыны а да шиитпирлөөс деп үндүргөн. Амыдыралын бирин, уругларынга хама боттарының сагылга-чур соңгаар өскертирин суд сагындырган, оларны хүлээлгелерин канчаар турарын контролга алрал болгаш хайгаарал дааскан.

Бир звес бичии киж хамаарыштыр тоомча ч уламчылаар болза, ада дораан казып болурун сагындырган.

Валери

Танды кожууннун

ЧАА НОМ

Ю. Ш. Кюнегеш аттыг Тываның ном үндүрер чери бүгү деле дингир кыргыз чогаалчы Чингис Айтматовтун «Даглар болгаш хо жулары» деп чаа номун үндүргөн. Ук номда делегейде хөй-ле ч номчукчуларының сонуургаары «Джамилия» (очул. Степан С. «Баштайгы башкым» (очул. Биче-оол Ондар), «Кызыл аржы теректерим» (очул. Николай Куулар), «Теве караа» (очул. Арт деп тоожулары кирип турар.

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

КҮШ ДЕП САНААР

Чеди-Хөл кожууннун Хову-Аксы ортумак школазын 2013 чылда дооскан Шорана Мергеновна ОЮННУН адынга тывыскан аттестаттын читкенин барымдаалааш, ону күш деп санаар.

Вавилин ээпээнде (Вавилинский затон) 9 км черде асфальтылыг орук чоогунда ийи кожа 8-8 соток деп-дески черлер садып турар. Бирээзин херимнеп каан. Ийи аңгы кылдыр-даа садып болур. Документилери бар.
Тел.: 8-923-552-2148.

Ыраккы Каа-Хемде төпчүткен одалгалыг квартира садып турар, шөлү 115 дөрбелчин метр база 2 автомашина тургузар төпчүткен одалгалыг гаражтыг.

Харылзайыр телефону:
8-906-998-9505.

Өл ааржы (божа) хүлээп тур
бис. Харылзайыр тел:
8-923-385-4535.

АК-ЛА ЧЕМНИГ
«АРЖААН» БҮДҮРҮЛГЕ

Аржаан аттыг бүдүрүлгениң Ак-ла чеми арбын, элбек: Кефир, творог, сметана, сүт Кедрегей-ле чаагай, тодуг.

Өртектери улуг звес, Өргүн чонга таарымчалыг. «Сайзыралда», ТВЦ-де (№30 салбырда) Садып турар, далажыңар!

Аккыр сүттен кылган чемнер Аалыңарга албан турзун, Үнген-кирген чонуңарга

«Аржаанское МОЛОКО»

солуннун сайтызы://shyn.ru

электроннуг почтазы: shyntuva@mail.ru shyntuva@yandex.ru

Неделяның тиражы: 16017 экз. Үндүрүлгениң тиражы

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ:
Тыва Республиканың
Информатизация болгаш харылзаа
яамызы.

Кол редактор
А.С. ШОЮН

Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүн
адреси: 667000, Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор А.С. Шойун — 2-01-35, Кол редакторнун оралакчызы — 2-17-91, Секретарь А. А. Эртин — 2-30-69; тел/факс (394-22) 2-30-69. Бухгалтерия, реклама, чарлал килдизи (Н.Б.Б. Оюн, А.А. Лагбы) — 2-18-10. РЕДАКЦИЯНЫҢ КИЛДИСТЕРИ: Ниитилел-политиктиг (редактору Ш.М. Суван, корр. С.Ө. Ооржак), Экономика, үлөтүр болгаш кедээ ажыл-агый (редактору Д.С. Монгуш, корр. С.А. Даргын-оол), Социал айтырылгар (редактору Н.С. Эрзеп, корр. Ш.Н. Ховалыг), Культура, чогаал, медээлер база спорт килдизи (редактору А.Н. Соян, корр. Э.Н. Кол), Очулга (редактору Д.И. Чыдым, очулдурукчу А.К. Ооржак), Фотокорреспондент В.Ф. Чадамба, Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак, Корректорлар А.Ч. Чамзырын, Ч.Н. Мачык. Ниити телефон — 2-30-69. Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонне долгаар.

Расч. счет № 40603810900004000277
Корр.сч. № 30101810500000000735
БИК 049304735 ИНН 1701008465
КПП 170101001
ОАО «Народный Банк Республики Тыва»
г. Кызыл.

Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуникациялар адырынга хайгаарал талазы-биле Федералдыг албан-ның Тыва Республика талазы-биле эргелели «Шын» солуну 2012 чылдың декабрь 3-те бүрткзэн. Херечилелдин дугаары — ПИ № ТУ17-00068.

Солуну «Тываполиграф» ААН-ге парлат (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко, 1). Солунда парлаттыг материалдар торларының бодалдары редакцияның түдүшпейн барып болур. Айыттыганы санаскеске-даа фактылары, дыңнадылары дээр боттары харыылаар.

Чагыдылга индекс: хуу кижилерге — 115 организацияларга — 31730 Солун неделяда үш катал үнер. Хемчээли 3 парлар ама. Номериң парлалгаже дужааганы: график езуугаар — 21.00, херек кырында —